

Trubar, ki mu sledi Dalmatin. Pri obravnavi Bohoriča snovalci beril največkrat vključijo odlomek iz predgovora k njegovi slovnici, izjemoma tudi *Eno drugo otročijo peisem* ali odlomek iz šolskega reda. Avtor tudi ugotavlja, da je Bohoričev pomen za razvoj šolstva na Slovenskem v srednješolskih berilih le redko osvetljen.

FANIKA KRAJNC - VREČKO nas seznanja s štipendijsko ustanovo Tiffernum, ki je v drugi polovici 16. stoletja zagotavljala finančno podporo revnejšim kranjskim študentom teologije na Württemberskem. Poznanstvo med Primožem Trubarjem in württemberskim vojvodom Krištofom ter kasneje njegovim sinom Ludvikom je namreč odprlo pot lažji pridobitvi štipendij za študente iz podeželskega okolja, študirajoče v Tübingenu, Jeni, Bebenhausnu in Schulpforti. Tiffernovo štipendijo so tako prejeli Samuel Budina, Jurij Dalmatin, Primož Trubar ml., Jurij Diener, Krištof Spindler in drugi. Avtoričin prispevek pokaže na pomembno skrb slovenskih protestantov za socioekonomski status in vzgojo novega rodu protestantskih pridigarjev.

Tehtni in poglobljeni prispevki prinašajo prav to, kar na neki način napoveduje že naslov monografije *Novi pogledi na Adama Bohoriča*: odgovarjajo na prenekatera vprašanja in popravljajo že uveljavljena napačna prepričanja o Bohoričevem življenju in delu, podajajo drugačen pogled na razumevanje nacionalnih pojmov v *Articae horulae*, primerjajo rabo raznih oblikoslovnih in skladenjskih kategorij v Bohoričevi slovnici s stanjem v sočasnem knjižnem jeziku ter preučujejo obravnavo Adama Bohoriča pri

pouku slovenščine. Jezikoslovce, literarne zgodovinarje in zgodovinarje vabijo k temu, da razvozljajo še ostale biografske nejasnosti in osvetlijo še katerega od vidikov Bohoričeve slovnice, učitelje pa, da že na primarni ravni izobraževanja ustrezno ovrednotijo pomen protestantove slovnice ter njegovega dela za razvoj šolstva. Monografijo ocenjujem kot dragoceno pridobitev za humanistično vedo in jo priporočam kot izhodišče za nadaljnje jezikovno-zgodovinske raziskave o Adamu Bohoriču.

Nina Zver

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, nina.zver@um.si

Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2022. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 146). 251 str.

Monografija *Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji*, katere urednik je Marko Jesenšek z Oddelka za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, je izšla marca 2022 kot 146. v Mednarodni knjižni zbirki Zora s finančno podporo Ustanove dr. Antona Trstenjaka. Publikacija je rezultat raziskav, ki so nastale ob 150. obletnici ustanovitve čitalnice in bralnega društva pri Mali Nedelji, kar je bilo obeleženo tudi z znanstvenim simpozijem, ki je potekal oktobra 2021 v Ljutomeru. Naslovnica

monografije je popestrjena s sliko Silve Karim *Pod goro* (2022), zavihka platnic pa sta opremljena s citatom iz mladoslóvenskega političnega časnika *Slovenec* (29. 11. 1865), ki poudarja pomen in vlogo čitalnic za slovenski narod. Monografija sestoji iz dvanajstih razprav, ki v okviru jezika, literature, pedagogike, zgodovine, publicistike in gledališke ustvarjalnosti osvetljujejo ustanovitev čitalnice pri Mali Nedelji, čitalniška gibanja v Prlekiji in znamenite Prleke, ki so v drugi polovici 19. stoletja delovali narodnoprebudno in državotvorno. Zaključuje se z urednikóvim povzetkom in kronološkim pregledom predhodnih publikacij iz zbirke Zora.

MARKO JESENŠEK v prispevku *Malonedeljsko čitalništvo in slovenski jezik* predstavlja čitalniško gibanje pri Mali Nedelji in njegov pomen za uveljavljanje slovenskega jezika na vzhodnoštajerskem podeželju sredi 19. stoletja. Poudarja, da so pri utrjevanju slovenščine imeli ključno vlogo tamkajšnji domoljubni slovenski kmetje ob spodbudi domačih izobražencev, zlasti pesnika in politika Radoslava Razlaga, duhovnika in jezikoslovca Božidarja Raiča ter narodnega buditelja in ustanovitelja malonedeljske čitalnice Antona Božiča, ki je programsko misel jezikovnopolično ubesedil z zahtevo »*Narodni jezik naj velja!*«. Avtor opozarja tudi na pomen neobjavljene kronike arhivista Viktorja Vrbnjaka, ki odstira pogled v kulturno, politično in družbeno življenje pri Mali Nedelji. Z objavo izseka Vrbnjakove kronike, ki se nanaša na malonedeljsko bralno društvo, nagovarja k nadaljnjim raziskavam.

Delovanje čitalniškega gibanja pri Mali Nedelji in njegovega narodnoprebudnega poslanstva raziskuje tudi ANTON BOŽIČ v prispevku *150 let čitalništva pri Mali Nedelji*. Avtor ugotavlja, da je tamkajšnje bralno društvo pomembno pripomoglo k narodnemu osveščanju ljudi v malonedeljskem prostoru, zmanjševanju vpliva nemškega nacionalizma ter da je pomembno razširjalo znanje o družbenih, političnih in gospodarskih razmerah.

VLASTA STAVBAR v prispevku *Doba čitalniškega rodoljubja* razmišlja o zametkih, ustanovitvi, razvoju in razmahu čitalnic na Slovenskem. Podrobneje predstavlja mariborsko Slovansko čitalnico, o kateri je ohranjena bogata rokopisna zapuščina, hranjena v Univerzitetni knjižnici Maribor. Kot ugotavlja iz preučitve čitalniških pravil, korespondenc, sejnih zapisnikov in drugega ohranjenega gradiva, je imela mariborska čitalnica pomembno vlogo tako v slovenskem čitalniškem gibanju kot tudi v razvoju slovenske kulture v Mariboru in njegovi okolici. Člani mariborske Slovanske čitalnice so namreč z raznovrstnimi glasbenimi prireditvami, gledališko dejavnostjo, predavanji, govori in književno dejavnostjo povezovalno združevali narodnost, družabnost in politično delovanje na tem območju.

DIANA KOŠIR v članku *Čitalniško gibanje na zahodnem in vzhodnem robu slovenskega kulturnega prostora* na podlagi primerjave pokritosti obmejnih območij z notranjostjo izpostavlja, da je prostorska distribucija čitalnic v prvem desetletju njihovega nastanka pokazala večje potrebe po narodnem udejstvovanju v obmejnih prostorih, kjer so se Slovenci morali boriti za

svoj jezik in obstanek. Avtorica nadalje skozi primerjavo zgodovinskih, kulturnih in družbenih okoliščin, izraženih v programih Slavjanske (narodne) čitalnice v Trstu (1861), Čitaonica v Kopru (1878) in Čitalnice v Ljutomeru (1868), prikaže razlike, ki izhajajo iz različne ciljne publike, narodne sestave okolja, namena in delovanja čitalnic ter tudi učinka, ki so ga imele za slovensko narodno okolje in širši kulturni prostor.

Prispevek JERNEJA JAKLJA z naslovom *Čitalniško gibanje v slovenskih učbenikih za zgodovino* prinaša pregled umeščenosti, obsega in vsebine učne snovi, ki obravnava čitalniško gibanje na Slovenskem, v učnih načrtih in učbenikih za zgodovino v gimnaziji. Avtor je v analizo zajel učne načrte in zgodovinske učbenike za gimnazijo v okviru Avstro-Ogrske (1867–1918), Kraljevine Jugoslavije (1918–1941), socialistične Jugoslavije (1945–1991) in samostojne Republike Slovenije (1991–). Ugotavlja, da se je učno snov, povezano s čitalniško dejavnostjo na Slovenskem, pri pouku zgodovine začelo poučevati šele v času Kraljevine Jugoslavije, v učnih načrtih za časa Avstro-Ogrske pa zaradi takratne proavstrijsko usmerjene šolske politike ni bila predvidena. Podobno je bilo tudi v socialistični Jugoslaviji, ki je sicer predpisovala poučevanje nacionalnih vsebin, vendar so bile te zaradi projugoslovanske ideje pogosto obravnavane obrobno. Najbolj obsežno in kompleksno so vsebine, povezane s čitalniškimi gibanji, predstavljene v zgodovinskih učbenikih za gimnazije v samostojni Republiki Sloveniji, čeprav ne vključujejo prleških čitalniških gibanj.

DRAGAN POTOČNIK v prispevku *Gledališka ustvarjalnost v Prlekiji do dvajsetih let 20. stoletja* predstavlja vpliv ljutomerske in malonedeljske čitalnice na razvoj tamkajšnjega narodnega življenja. Avtor izpostavlja, da so se iz čitalnic na tem območju, tako kot drugod po Sloveniji, razvila številna društva (npr. Slovensko pevsko društvo, društvo Sv. Cirila in Metoda, telovadno in kulturno društvo Murski sokol idr.), ki so ob svojih osnovnih dejavnostih skrbela tudi za gledališko ustvarjalnost. S prirejanjem slovenskih gledaliških predstav se je spodbujala vsestranska omika kmečkega prebivalstva tega dela Prlekije.

MIRAN PUCONJA v razpravi *Gospodarski, družbeni in kulturnojezikovni vzgibi narodnoprebudnega gibanja v Prlekiji med razsvetljenstvom in organiziranjem bésed in taborov* oriše splošno kulturno-gospodarsko sliko slovenskega severovzhoda in takratnega narodnoprebudnega dogajanja na vzhodnem Štajerskem. Pri tem upošteva vlogo prosvetljenih vzhodno-štajerskih duhovnikov in posvetnih intelektualcev pri obujanju materinščine in njene splošne rabe v neposredni nemški ter hrvaški jezikovni soseščini. Izpostavlja zlasti dejavnike, ki so omogočili individualizacijo slovenskega jezika, tlakovali pot h kulturno-jezikovnemu poenotenju in predstavljali osnovno motivacijo kasnejšim organiziranim oblikam kolektivnih nastopov pri vztrajanju na poti k slovenski narodni avtonomiji.

STANE GRANDA v prispevku *Socialni problemi malonedeljskega prostora v 19. stoletju* preučuje gospodarski in družbeni položaj Male Nedelje iz razpoložljivih podatkov Franciscejskega

katastra. Avtor na podlagi opravljene analize tamkajšnjih gospodarskih in socialnih razmer sklepa, da za uspešno delovanje čitalnic ni bila odločilna socialna sredina, ampak izobrazba, narodna zavest in stopnja kulturnega razvoja. Pri tem imajo velik pomen šola, Cerkev in izstopajoči napredni posamezniki, ki so s svojo zavzetostjo dvigovali intelektualno podobo kraja, čeprav materialni položaj prebivalcev tega ni omogočal.

V prispevku *Slovensko časopisje o narodno povezovalnih procesih na štajerskem vzhodu po sprejetju nove avstrijske ustave leta 1867* STANISLAV KOCUTAR predstavlja razmere, ki jih je prinesla nova avstrijska ustava, sprejeta decembra 1867, s katero so bile narodom Avstro-Ogrske formalno zagotovljene ustavne pravice. Reforme sovpadajo z začetkom izhajanja dveh slovenskih časopisov, *Slovenskega gospodarja* (1867) in *Slovenskega naroda* (1868), ki sta imela pomembno vlogo v narodnopovezovalnih procesih. Avtor predstavlja težave in obtožbe, ki so jih bili deležni ustvarjalci obeh časopisov, in seznanja z izkušnjo urednika *Slovenskega naroda*, Matije Preloga, ki so mu sodili zaradi domnevno spornega zapisa na narodnostno temo.

BLANKA BOŠNJAK v članku *Pomembna kulturnopolitična gibanja v Prlekiji in izbrana starejša prleška književnost* osvetljuje pomen organiziranja narodnih čitalnic v Ljutomeru (1868) in pri Mali Nedelji (1871) ter prvega slovenskega tabora v Ljutomeru (1868). Izpostavlja, da sta bili za kulturni razvoj vzhodnoštajerskega območja pomembni tudi književni dediščini Leopolda Volkmerja in

Antona Kremlpa. Oba predstavnika starejše prleške književnosti sta se s svojim slovstvenim delovanjem približevala tamkajšnjim prebivalcem in sta pomembno vplivala na prebujanje njihove narodne zavesti.

O vidnejših osebnostih prleškega in slovenjegoriškega območja razpravlja tudi FRANC ČUŠ v prispevku *Predstavniki kulturnega, narodnega in političnega življenja v 19. stoletju iz Prlekije in Slovenskih goric*. Ugotavlja, da je imel članek Antona Martina Slomška *Slava rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva* (Drobtinice, 1862), v katerem je predstavil posameznike, ki so pomembno vplivali na razvoj slovenskega jezika in kulture, na vzhodnem Štajerskem velik odmev. To izkazujejo številne narodnokulturne prireditve v drugi polovici 19. stoletja, posvečene spominu znamenitih Prlekov. Prezrtih pa ostaja še veliko naprednih posameznikov, ki bi zaslužili primerno obeležitev spomina, zlasti Jakob Košar, o katerem avtor premišljuje v svojem članku.

NINA HORVAT v zadnjem prispevku, naslovljenem *Podoba Božidarja Raiča v starejši prekmurski publicistiki*, predstavlja narodnostno delovanje buditelja Božidarja Raiča, ki si je med prvimi prizadeval za prepoznavnost Prekmurja v osrednji Sloveniji in za združitev Slovencev na levi in desni strani Mure. Avtorica s pomočjo zapisov v prekmurskih časopisih iz prve polovice 20. stoletja, tj. *Amerikanszki Szlovcov glaszu, Mladem Prekmurcu, Novinah, Kalendarju Szrca Jezusovoga* in *Murski straži*, odgovarja na vprašanje, ali je bil Raičev pomen med prekmurskimi Slovenci prepoznani in dovolj cenjen. Ugotavlja, da so

bile zasluge, ki jih je Raič opravil za prekmurski jezik, slovstvo in narodno življenje tamkajšnjih Slovencev, pri publicistih prepoznane šele po prvi svetovni vojni oz. priključitvi slovenskega dela Ogrske h Kraljevini SHS.

Monografija *Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji* ponuja raznolike poglede na ustanovitev malonedeljskega in drugih čitalniških gibanj, ki so bila pomembna torišča kulturnega razvoja vzhodnoštajerskega območja v drugi polovici 19. stoletja. Izbor tem zrcali raznotera razmišljanja o enem izmed najbolj dinamičnih obdobjev slovenske zgodovine, zaradi česar monografija nagovarja širši krog bralcev. Gre za relevanten prispevek k zgodovini čitalniških gibanj, ki razširja dosedanja védenja o njihovi družbeno-kulturni vlogi in je hkrati spodbuda k nadaljnjim raziskavam.

Karin Požin

Filozofska fakulteta Univerze
v Mariboru, karin.pozin@um.si

Silvija BOROVIK, 2022:
Ugledati se v drugem. Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 147). 194 str.

V najnovejši znanstveni monografiji *Ugledati se v drugem* Silvija Borovnik namenja pozornost študijam na temo slovenske književnosti v srednjeevropskem večkulturnem in medkulturnem prostoru. Avtorica je

priznana dolgoletna redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Njeno osrednje raziskovalno področje je sodobna slovenska književnost, zlasti proza in ženska ustvarjalnost, posveča pa se tudi problematiki literarnega prevajanja, slovenski književnosti v Avstriji in literaturi, ki odraža dvo- in medkulturne stike. Objavila je številne samostojne znanstvene monografije, kot so *Pišejo ženske drugače?* (1995), *Študije in drobiž* (1998), *Slovenska dramatika v drugi polovici dvajsetega stoletja* (2005), *Književne študije: o vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in slovenski književnosti v Avstriji* (2012) in *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti* (2017). Izdala je tudi antologijo sodobne avstrijske kratke proze *Prekoračiti obzorje* (1991), izbor krajše proze Prežihovega Voranca *Dekle z mandolino* (2011) ter antologijo krajše proze slovenskih avtoric z naslovom *Klič me po imenu* (2013). Poleg pisanja kratke proze in literarnozgodovinskih del se ukvarja tudi s prevajanjem iz nemščine (npr. Peter Handke, Patrick Süskind, Ingeborg Bachmann). V okviru gostujočih in vabljenih predavanj je predavala na univerzah v Avstriji, na Češkem, Finskem, Poljskem in v Nemčiji.

Avtorica je monografijo preudarno razdelila na enajst študijskih sklopov, dodala še bibliografijo, povzetek, recenziji in imensko kazalo. V študije vključuje teoretična spoznanja medkulturne literarne zgodovine, ki jih nadgrajuje z lastnimi dognanji in s citati iz znanstvene literature in izbranih literarnih del. V prvi študiji